

Мельникова Л.О.

УДК 336.226.12

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Фінансові відносини, що виникають у держави з суб'єктами підприємницької діяльності, мають досить складний характер, пов'язаний з оподаткування доходів юридичних і фізичних осіб. Враховуючи це, роль податку на прибуток підприємств полягає у перерозподільних відносинах, які характеризуються використанням тієї частини державних доходів, що отримана нею на основі обміну і розподілу. Проблема полягає в тому, що держава не враховує той обсяг прибутку підприємств, який вилучає через перерозподільні відносини (у вигляді соціальних відрахувань, ресурсних платежів та ін.). Це відбивається не лише на поступальному розвитку підприємницьких структур, а й на їх поточному функціонуванні. Саме тому проблема економічної сутності податку на прибуток підприємств у розрізі його ролі для системи державних фінансів України є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання концептуальних засад оподаткування взагалі та прямого оподаткування зокрема розглядали в своїх працях такі відомі вітчизняні вчені-фінансисти, як В.М. Федосов, В.Л. Адрущенко, Т.І. Єфименко, А.М. Соколовська, П.В. Мельник, Ляшенко Ю.І. та ін.

Відаючи належне цим напрацюванням, слід відзначити, що на сьогодні у функціонуванні податкової системи держави існує ряд невирішених проблем, що потребує продовження теоретичних досліджень, доповнення їх аналізом практики з метою визначення напрямків її вдосконалення.

Мета статті - визначити роль, місце та особливості функціонування податку на прибуток підприємств у системі державних фінансів України.

У рамках цієї статті автором поставлено завдання з'ясувати основні протиріччя, які існують між підприємствами та державою при оподаткуванні прибутку підприємств, й окреслити шляхи їх подолання.

Вклад основного матеріалу. Державні фінанси – складова частина фінансової системи держави, її центральна підсистема, через яку здійснюється вплив держави на економічний і соціальний розвиток.

В економічному житті фінанси є досить складним явищем. За їх допомогою держава перерозподіляє значну частину валового внутрішнього продукту, який є головним об'єктом фінансових відносин, а суб'єктами виступають, з одного боку держава, а з другого – населення й суб'єкти підприємницької діяльності.

Перерозподільчі процеси, що здійснюються за допомогою державних фінансів, – це явище макрорівня, проте роль державних фінансів виявляється не меншою мірою у формах і методах мобілізації фінансових ресурсів. За умов ринку головною формою мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави є податки, збори й відрахування [6].

Існує думка, що при розгляді порядку обчислення й сплати податків фіскальна й стимуляційна роль податків стає зрозумілішою. Найхарактернішим щодо цього є податок на прибуток підприємств.

Сьогодні, податок на прибуток підприємств, один із найвагоміших із групи прямих податків у податковій системі України. Податок на прибуток має двозначний характер: з одного боку, він, як частина податкової системи, виступає специфічною формою виробничих відносин, у чому складається його суспільний зміст і з іншого боку, є частиною вартості національного доходу в грошовій формі, зокрема, доходу юридичних осіб, що характеризує його матеріальний зміст. Оподаткування прибутку підприємств вимагає обізнаності на багатьох термінах, більшість яких визначена в Законі України "Про оподаткування прибутку підприємств" [3].

Податок на прибуток підприємств характеризується як регулятор економічних процесів, стимулятор економічної активності, інструмент податкового охоплення всього створеного валового доходу, інструмент впливу на прийняття рішень на макрорівні, вагомих важіль регулювання інноваційної діяльності підприємства. Вище викладені характеристики й розкривають його економічну сутність.

У Програмі економічних реформ на 2010 – 2014 рік "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" [4] з метою зниження рівня податкового навантаження на бізнес, передбачені певні кроки, які знайшли своє відображення у Податковому кодексі України [1], а саме: поетапне зниження ставки податку до 16 відсотків (ст. 151 Кодексу), визнання доходів та витрат з метою визначення об'єкту оподаткування буде здійснюватись за методом „нарахувань” та співставлень, передбаченим відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, удосконалення порядку амортизації, основні засоби розподілено на 16 груп (ст. 145 Кодексу), а також переглянуто склад витрат, які враховуються при обчисленні прибутку (ст. 139 Кодексу).

Відповідно до прикінцевих положень нові правила оподаткування податком на прибуток, встановлені в розділі III Податкового кодексу України [1], набирають чинності з 01.04.2011 року, а до цієї дати чинним є Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» [3].

Податок на прибуток підприємств можна вважати своєрідним загальним податком на всю економічну систему країни в цілому, тому що саме підприємства є найактивнішими суб'єктами економічної системи держави. Відповідно, від податкової політики стосовно підприємств у значній мірі залежить як ефективність виконання бюджету, так і фінансовий стан підприємств-платників податку.

Отже, основним протиріччям яке виникає між державою та підприємствами при оподаткуванні прибутку, полягає у різній направленості діяльності своїх інститутів та, на думку автора, може бути вирішена шляхом усвідомлення керівниками підприємств та організацій, що за умов ринкової економіки державі вже не відводиться роль головного каталізатора пошквалювання ділової активності підприємств, а в

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

свою чергу держава, виходячи з вищезазначеного надає підприємствам самостійності та можливості просторового розвитку.

Щоб зрозуміти наскільки вагома роль податку на прибуток підприємств у системі державних фінансів необхідно проаналізувати яке місце він займає у структурі Зведеного бюджету України (табл. 1). Також потрібно врахувати, що сама по собі питома вага податку у структурі бюджету майже нічого не означає. Тому для більш правильного аналізу питома вага податку на прибуток підприємств порівнюється з деякими іншими податками, наприклад, податком з доходів фізичних осіб, податком на додану вартість.

Таблиця 1. Податок на прибуток підприємств у структурі Зведеного бюджету України, протягом 2000-2009 рр., млн. грн.

роки	Надходження з ППП(млн.грн)	Подат. надх. (млн.грн.)	ЗБ (млн. грн.)	Питома вага податків у ЗБ, %			ППП у ВВП, %	ППП у ПН, %
				ППП	ПДФО	ПДВ		
2000	7698,4	31 317,5	49 117,9	15,7	13,0	19,2	3,6	24,6
2001	8280,0	36 716,7	54 934,6	15,1	16,0	18,8	4,9	22,6
2002	9398,3	45 392,5	61 954,3	15,2	17,5	21,7	3,6	20,7
2003	13237,2	54 321,0	75 285,8	17,6	18,0	16,7	4,9	24,4
2004	16161,7	63 161,7	91 529,4	17,7	14,4	18,3	4,6	25,6
2005	23464,0	98 065,2	134 183,2	17,5	12,9	25,2	5,3	23,9
2006	26172,0	125 743,1	171 811,5	15,2	13,3	29,3	4,8	20,8
2007	34407,0	161 264,2	219 936,5	15,6	15,8	27,0	4,7	21,3
2008	47856,8	227 164,8	297 893,0	16,1	15,4	30,9	5,0	21,1
2009	33048,0	208 073,2	272 967,0	12,1	16,3	31,0	3,6	15,9

Джерело: складено автором за даними Держкомстату [7] та ДПА України

Як свідчать дані таблиці 1, достатньо високий показник частки податку на прибуток підприємств у податкових надходженнях до бюджету України показує, що цей податок дійсно виступає одним із головних бюджетоутворюючих податків. Так, протягом 2000 – 2005рр надходження від податку на прибуток підприємств зросли на 17,7 млрд. грн., вже у 2008 році цей показник зріс вдвічі і досягнув 47,4 млрд. грн., що свідчить, про нарощування виробничих потужностей підприємств та активізації інноваційно-інвестиційного процесу в Україні. Зменшення надходжень у 2009 році, відповідно, спричинено рецесією, що відбулася в українській економіці. Однак, варто відзначити, що темпи зміни частки ППП у податкових надходженнях, у доходах Зведеного бюджету та по відношенню до ВВП відрізняються одна від іншої, що свідчить про суперечливі процеси в українському економічному середовищі.

Зовсім інша ситуація має місце у зарубіжних країнах світу, таких як Болгарія, Німеччина, Угорщина, Румунія, Словенія та ін. Для більш глибокого розуміння явища оподаткування прибутку підприємств, звернемося до статистичної інформації Європейської комісії. Всі цивілізовані країни Європи мають досить високий рівень обкладення податком суб'єктів господарювання (табл. 2). Це свідчить про глибокий рівень впровадження конвенційного суспільного договору, за якого населення прагне отримувати високий рівень життя, сплачуючи високі податки.

Таблиця 2. Питома вага прибуткового податку у ВВП та податкових надходжень деяких країн світу, %

Роки	Болгарія		Німеччина		Угорщина		Польща		Румунія		Словенія	
	У ВВП, %	У податкових надходженнях	У ВВП, %	У податкових надходженнях	У ВВП, %	У податкових надходженнях	У ВВП, %	У податкових надходженнях	У ВВП, %	У податкових надходженнях	У ВВП, %	У податкових надходженнях
2000	7,0	21,5	8,7	20,7	5,7	14,7	7,9	24,5	7,3	24,0	3,3	8,7
2001	9,1	29,5	5,9	14,8	6,0	15,6	7,2	22,4	6,6	23,0	3,6	9,5
2002	7,4	24,9	5,7	14,3	6,0	15,9	7,8	24,1	6,4	22,7	4,2	11,0
2003	7,6	23,4	5,9	14,9	5,7	15,3	7,4	22,9	6,8	24,6	4,4	11,8
2004	6,4	19,4	6,6	17,1	5,4	14,5	7,9	25,2	7,7	28,1	4,9	12,9
2005	6,3	18,4	7,4	19,2	5,5	14,6	8,7	26,4	6,3	22,8	6,5	16,9
2006	6,8	20,6	8,8	22,6	6,1	16,3	8,6	25,4	6,7	23,5	7,0	18,2
2007	7,9	23,2	9,3	23,5	7,0	17,6	10,0	28,6	7,3	25,1	7,7	20,6
2008	7,8	23,5	8,5	21,8	6,5	16,0	9,3	27,1	7,2	25,7	6,4	17,1

Джерело: складено автором за даними Європейського комітету статистики

Як ми бачимо з таблиці, фактично всі європейські країни продемонстрували однакову тенденцію: поступове збільшення частки ППП у ВВП на тлі статичної частки ППП у податкових надходженнях. Така,

протилежна українській, тенденція свідчить про поступовий розвиток економіки та про зростання добробуту підприємств. В той же час, слід відмітити, що зниження частки ППП під час рецесії 2008 року не такий значний, як в Україні.

Практика оподаткування прибутку підприємств зарубіжних країн світу, свідчить про більш раціональну та ефективну побудову методів реалізації податкової політики кожної з країн, тому що питома вага прибуткового податку у ВВП більше, а доля у податкових надходженнях бюджету значно нижче на відміну від України. Це означає, що підприємства мають в своєму розпорядженні більше грошових коштів, в результаті незначного податкового навантаження, що в свою чергу призводить до більш активного наповнення бюджету.

Висновки та напрямки подальших досліджень. Таким чином, незважаючи на значні суперечності реформ, дуже важливе значення має глибоке усвідомлення економічної природи й суті системи державних фінансів, їхньої об'єктивної необхідності, зв'язку з іншими економічними категоріями, такими як податок на прибуток підприємств, який виступає своєрідною економічною категорією зі стійкими внутрішніми властивостями, закономірностями розвитку і відмітних форм прояву.

Але такі проблеми, як масове ухиляння від податків, втрати доходів бюджету від податкових пільг, зростання зовнішньої заборгованості, залишаються актуальними. Побудова системи державних фінансів повинна визначитися науково обґрунтованими принципами, які слід спроектувати так, щоб податок на прибуток підприємств найповніше виконував свої функції і забезпечував мобілізацію певної частини ВВП до Зведеного бюджету з метою фінансування державних витрат.

Джерела та література:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
2. Бюджетний кодекс України № 2456-VI від 08.07.2010, набуває чинності з 01.01.2011 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravo.in.ua/lib.html#rz2456>
3. Закон України „Про оподаткування прибутку підприємства” від 28.12.94 р. № 334/94-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
4. Програма економічних реформ на 2010-2014 рік “Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава” : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT0030.html
5. Сердюк В. М. Податковий облік : навч. посіб. / В. М. Сердюк. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 312 с.
6. Лондар С. Л. Фінанси : навч. посіб. для ВНЗ / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 383 с.
7. Державний комітет статистики України : [Електронний ресурс] : офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Ольховик В.В., Шевченко Е.И.

УДК 336.22

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ

Постановка проблемы. Система налогообложения в странах ЕС характеризуется типовыми видами налогов, хотя налоговые ставки и специфика национального налогового регулирования различных стран зависит от местных особенностей финансовой системы. Поэтому налоги для банковских учреждений каждой из стран должны устанавливаться в зависимости от финансового состояния банковской системы в целом.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследованием зарубежного опыта налогообложения банков стран-членов европейского союза и некоторые проблемы налогообложения банков Украины рассматривают в своих трудах такие экономисты как Кулаковская Е., Моисеев С., Ляшко Д.Ю., Литвиненко Я.В., Якушик И.Д. и другие. Они акцентируют внимание на особенностях налогообложения в странах ЕС и рассматривают более детально виды налогов с целью применения наиболее эффективных в Украине.

Нерешенными ранее частями данной проблемы является отсутствие общей методики в налогообложении банков европейского союза и неэффективного налогообложения банковских учреждений Украины.

Цель статьи состоит в исследовании действующих и вновь введенных налогов для банков зарубежных стран, а также применение зарубежного опыта налогообложения банковских учреждений для Украины на примере стран Европейского Союза, США и России и рассмотрении некоторых аспектов налогообложения банков Украины.

Изложение основного материала. Характерной особенностью системы налогообложения банковских учреждений за рубежом является отсутствие отдельного законодательства, отличного от того, по которому регулируется процесс взимания налоговых сборов и платежей с остальных юридических лиц. Все предприятия, не зависимо от специфики деятельности, регулируются общими для всех нормативно-законодательными актами в качестве которых могут выступать решения отдельных институтов власти в виде законов, нормативных положений, инструкций, директив, регламентов, решений, рекомендаций и